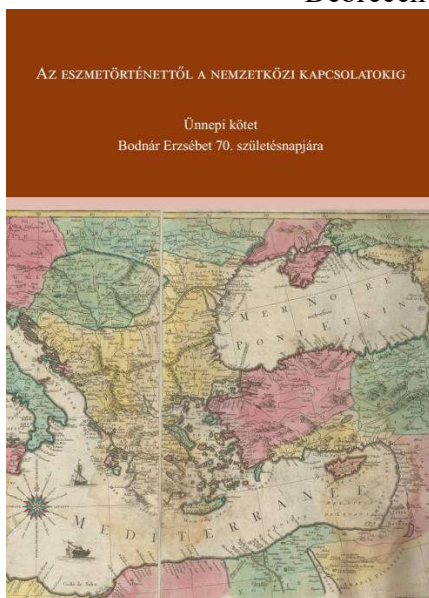

Az eszmetörténettől a nemzetközi kapcsolatokig. Ünnepi kötet
Bodnár Erzsébet 70. születésnapjára
 Demeter Gábor, Schrek Katalin (szerk.)
 Debrecen – Budapest 2023.

A kötet Bodnár Erzsébet kutatói és tanári pályája előtt tiszteleg. S talán ez alkalommal nem indokolatlan az egyetemi karrier tanári elemére helyezni a hangsúlyt, amely általában az ünnepi kötetek műfajában nem annyira szokványos. Ugyanis Bodnár Erzsébet, miközben szakterülete, választott témái nemzetközileg elismert kutatója lett, előbb a KLTE Szláv Filológiai Intézetében, majd a Történelmi Intézetben, később a jogutód intézmény, a Debreceni Egyetem és az ELTE doktori iskoláiban rendkívüli intenzitással, szeretettel és ötletek tárházával vetette bele magát tanítványai képzésébe, és sokat

tett a tudományos pályán történő elindításukért. Kollégái körében is jól ismert volt legendássá vált habitusa, ahogy időt és energiát nem sajnálva foglalkozott a hallgatókkal, s különösen azokkal, akiket mélyebben megérintettek a történelmi stúdiumok. Nem véletlen, hogy a tiszteletkötet is tanítványai kezdeményezésére és áldozatos szerkesztői munkájának köszönhetően jött létre, miközben a tanítványok mellett felvonultatja az ünnepelt pályatársait, szakterülete elismert kutatóit is.

Bár az előbbiekből következik, hogy a kötetnek van egyfajta szakmai-tematikus koherenciája, mégis az abban közölt tanulmányok sokfélék, hiszen tükrözik az ünnepelt érdeklődési területeit. Ezt a sokszínűséget a szerkesztők, igényes és jól átgondolt munkájuk eredményeként, négy tematikus egységbe rendezve tárják az olvasók elé. Az első témakör a 18. századi Oroszországról szól, hiszen Bodnár Erzsébet is első-sorban az orosz történelem kutatója. Nagyon informatív, az egyetemi oktatásban is jól hasznosítható, de a téma iránti érdeklődés felkeltésére is alkalmas tanulmányokat olvashatunk ebben az egységben, persze műfaji változatosságban. Gebei Sándor tollából egy hadtörténelmi összefoglalást kapunk arról, hogy I. Péter cár hogyan próbált tengeri kikötőket szerezni részben a Baltikumban, de még

inkább a Fekete-tengernél a Török Birodalom rovására. A szerző nagyon érdekes részleteket közöl az orosz flottaépítési program megvalósításáról is. I. Péter cár a főszereplője Sashalmi Endre írásának is, amely az orosz gondolkodás és néplélek világába nyújt bepillantást. Ugyanis Péter neveltetése, kalandos élete olyan népi hiedelmeknek és talán tudatosan is terjesztett mendemondáknak adott táptalajt, miszerint a cárt gyermekkorában, más verziókban külföldi tartózkodása idején elcserélték. Péter reformjaival szembeni kritika egy másik hagyományra is rátelepedett, arra, amely a cárban látta az Antikrisztus megtestesülését. Ezt a változatot elsősorban az orosz egyházon belüli óhitűek terjesztették, akik mindenekelőtt a cár egyházfőségét utasították el.

V. Molnár László egy sikeres katonai karrierrel, Pjotr Rumjancev tábornagyéval ismerteti meg a kötet olvasóit, aki a hétéves háborúban ért el katonai sikereket, de hadszervezeti reformokkal, taktikai újításokkal és a hadtudomány művelésével is növelte érdemeit. Később Ukrajna főkormányzója lett, s élvezte II. Katalin cárnő bizalmát is, így az 1768–74. évi orosz–török háborúban is kiűntette magát, és sikereivel jelentősen hozzájárult a kücsük-kajnardzsi békéhez (1774), amely Oroszországot fekete-tengeri nagyhatalommá tette. Újabb főkormányzói tevékenységét követően csak az 1787-ben kitört orosz–török háborúban tért vissza a katonai szolgálathoz, de a

cárnő egykori kegyencével, Patyomkin herceggel kialakult konfliktusa miatt lemondott a rábízott hadsereg irányításáról. Az új cár, I. Pál viszont, habár utólag, de nagy elismeréssel adózott emlékének. Az orosz cárokról szóló írások sorát Dinnyés Patrik folytatja, aki a későbbi I. Sándor fiatalkori éveit mutatja be, hiszen Bodnár Erzsébet maga is lelkes kutatója és kiváló ismerője a cári család belső viszonyainak. A tanulmány a trónörökös és öccse nevelőjének, a svájci Le Harpe-nak tanítványai képességeiről és jelleméről írt jelentését, illetve leveleit mutatja be, de nagy érzékenységgel tárja fel II. Katalin unokájának kapcsolatát az őt támogató nagyanyjával és a hatalomból kiszorított szüleivel. Varga Beáta tanulmánya ismét a déli végekre, a fekete-tengeri régióba vezeti az olvasót, ahol részben Ukrajna, részben pedig a határvédő feladatokat ellátó kozákság története bontakozik ki. A kozákság privilégiumainak, szervezeteinek felszámolása és az általuk ellenőrzött területek megszerzése II. Katalin uralkodása idején együtt haladt a sikeres török háborúkkal, a déli irányú terjeszkedéssel, főként a Krím-félsziget és a Fekete-tenger északi partvidékének elfoglalásával és a határvédelmi feladatok átalakulásával. Végül a kozákság a cári hadsereg értékes, de kiegészítő alakulataként, csökkentett jogokkal és a hatalom által kijelölt szállásterületen integrálódott be a terjeszkedő birodalomba.

A kötet második témaköre a Balkánról és a mediterrán térségről

szóló írásokat foglalja magába. Hiszen a terjeszkedő, nagyhatalommá váló Oroszország érdekszférájában hamarosan Délkelet-Európa is megjelent. Ezt a relációt, és a szerb nemzetépítési és függetlenségi törekvéseket elemzi Bíró László, aki részben a szerbek katonai és diplomáciai lépéseit ismerteti az önállóság felé vezető úton, részben pedig azokat a tervezeteket, amelyek az autonóm Szerbia állam(szervezeti) artikulációjára irányultak. Írása egyben alapos történeti kontextust biztosít a kötet következő fejezetéhez, ugyanis Schrek Katalin és Demeter Gábor közös tanulmánya Adam Czartoryski herceg Balkánra irányuló elképzeléseit mutatja be. A magyar szabadságharc és emigráció külkapcsolatai révén ismert herceg változatos pályáját nagy elmélyültséggel ismertetik a szerzők, s betekintést nyújtanak a lengyel emigráció viszonyaiba, és kiterjedt ügynöki hálózatának működésébe. Az önálló Lengyelországért küzdő, orosz- és osztrákellenes politikát folytató lengyel emigrációnak igazán nagy kihívást jelentett a bonyolult felekezeti, etnikai és politikai viszonyokhoz, illetve a nagyhatalmi erőterhez történő alkalmazkodás. Ezt mutatja Czartoryskinek és munkatársainak számos tervezete, amelyekkel a kis népek összefogását próbálták előmozdítani.

Bodnár Erzsébet élénk érdeklődést mutatott az olasz történelem iránt is, tanítványait is szívesen orientálta ebbe az irányba. Pete László

a közelmúltban megvédett akadémiai doktori értekezésében mutatta be a dél-itáliai brigantaggiót, azt a korántsem köztudott jelenséget, hogy milyen nehézségekbe ütközött a déli tartományok beintegrálása az új, egységes olasz nemzetállamba. A téma nőtörténeti vonatkozásainak szentelte a kötetbe írt tanulmányát, rendkívül érdekfeszítően ecsetelve, hogy a nők nemcsak áldozatai lettek a banditizmusnak, hanem esetenként, elszenvedett sérelmeik miatt vagy szenvedélyeiket követve, maguk is bandatagokká, olykor vezetőkké váltak, ami mögött persze szintén egyfajta áldozati szerepet kell látnunk. Madarász Imre írásának szintén az országegyesítés időszaka a tárgya. Két különböző időben született regény-interpretáció (De Roberto: *Az alkirályok*, Tomasi: *A Párduc*) összehasonlításával és befogadtörténetével ad érzékletes képet arról, hogy a szicíliai elit miként élte meg a változásokat, és hogyan próbált azokhoz alkalmazkodni.

A következő témakör tanulmányaiból, amelyek a társadalmi változások és a külpolitikai fordulatok kulcsszavai köré szerveződnek, jól követhető, hogy a klasszikus diplomácia eszköztárát hogyan bővítik ki a modern nyilvánosságban és a társadalomban megjelenő új elemek és jelenségek. Váradi Katalin a pétervári osztrák–magyar nagykövet, Ferdinand von Langenau báró jelentéseiben és a sajtón keresztül ad áttekintést az orosz–osztrák, illetve az orosz–német kapcsolatok egy fontos időszakáról (1871–1879), amely tele

van együttműködési megállapodásokkal és persze konfliktusokkal is. A bemutatott forrás, amelyből kiderül, hogy Langenau régi vágású diplomataként is megértette a sajtó jelentőségét, és érzékelte a változásokat, jól árnyalja az ismert diplomáciatörténeti narratívát. Hamisítatlan diplomáciatörténeti elemzés Majoros István írása, amelyben a francia flotta 1891. júliusi kronstadti látogatását és annak kontextusait mutatja be. Azt a fontos mozzanatot, amikor az orosz külpolitikában elindul egy orientációváltás, vagyis német és osztrák–magyar kapcsolataikat kezdi felváltani a franciával, később pedig az angollal. A sajtó ebben a tanulmányban is fontos szerephez jut.

A kötet eszmetörténeti vonulatát erősíti Filippov Szergej írása a narodnyik mozgalmon belüli belső viták és elágazások pontos elemzésével, bemutatva annak a csoportnak a formálódását és szervezeti tevékenységét, amely a terrorban látta a politikai küzdelem leghatékonyabb eszközét, amellyel megbénítható az államgépezet, s kirobbantható egy felkelés is. Ezek az utóbbi, harcos módszerek vonzóbbnak tűntek, mint a parasztok körében végzett hiábavaló agitáció. Lakatos Judit tanulmánya az alkotmányosság bevezetésére tett kísérletek ismertetésével azt az izgalmas kérdést járja körül, hogy reformálható volt-e a monolit politikai struktúrájú, hatalmas cári birodalom? Az 1905–1907-es válság idején lépésről-lépésre mutatja be azokat a vitákat, döntési folyamatokat, ame-

lyek a képviselői intézmények kialakításához vezettek. A szerző az alkotmány, alkotmányosság és jogállamiság fogalmainak pontosításával igyekszik az elért eredményeket értékelni, az így kialakult politikai struktúrát meghatározni. Maga is hangsúlyozza Sz. J. Vitte pénzügyminiszter, majd miniszterelnök szerepét az új intézmények és hatásköreik kialakításában, Bebesi György viszont egész pályáját áttekinti, s méltatja a vasutak fejlesztése terén elért eredményeit. Különösen az utóbbi tanulmány igyekszik a méltatlanul alulértékelt Vittét, annak visszaemlékezései felhasználásával, a reformerként elhíresült P. A. Szotlipin árnyékából kiemelni.

Bodnár Erzsébet tanítványainak érdeklődése az Európán túli világra is kiterjednek. Kovács Márta az indiai szubkontinens viszonyait vizsgálja, és sajtócikkek, illetve útbeszámolók alapján rekonstruálja a brit trónörökös 1875–1876. évi látogatását. Az egzotikus világ számos aspektusa érdeklődésre tart igényt, de a szerző a helyi vadászati szokások társadalmi érintkezésben és a diplomáciában betöltött szerepével ismergeti meg olvasóit, rendkívül sok érdekes mozzanatra hívva fel a figyelmet. Tanulmánya már átvezet a kötet negyedik tematikus egységéhez, amelyet Szabó-Zsoldos Gábor folytat, aki két modern háború, a búr–angol és az orosz–japán magyarországi sajtóvisszhangját elemzi. Nemcsak a két, időben közeli eseménysor összehasonlítása bír jelentős relevanciával, ha-

nem az is, ahogy a hazai közvélemény saját értékítéletén, kulturális mintázatain keresztül szemléli a térben távoli eseményeket, és használja fel politikai célokra vagy identitások formálására. Lévai Csaba az amerikai történelem kiváló hazai művelője egy különös emlékeztetőtörténeti mozzanatot választott tanulmánya témájaként, Kossuth 1852. április 17-i látogatását Washington sírjánál. Írása nemcsak a látogatás körülményeit, Kossuth külpolitikai céljait és egyesült államokbeli útjának kontextusait világítja meg, hanem a visszaemlékező Kossuth kései értelmezését is rekonstruálja, amikor is összevetette az amerikai és a magyar szabadságküzdelmeket. A geopolitikai, gazdasági, hadászati és diplomáciai feltételek összehasonlítása mellett talán a társadalmpolitikai elem utal leginkább Kossuth gondolkodására, annak kiemelése, hogy míg a magyarok első lépése a jobbágyfelszabadítás volt, a függetlenné váló államokban viszont nem törölték el a rabszolgaságot.

Bodnár Erzsébet tanszéki kollégái is helyet kaptak az ünnepi kötetben. Lévai Csabán kívül Barta Róbert is, aki C. A. Macartney egyik,

Ruténiáról szóló 1936-os előadását közli, igazolva azt, hogy a brit történész és külügyi szakértő mennyire jártas volt és milyen tisztán látta a kelet-közép-európai térség történelmét, etnikai és felekezeti viszonyait. Prepuk Anikó pedig elmélyült elemzést nyújt a zsidóság történetéhez kapcsolódó forráskiadásokról és kutatási eredményekről. A fontos orientációs irányokat kijelölő írás különösen a felekezeti történetírás eredményeire hívja fel a figyelmet, illetve a megújuló társadalomtörténet és a zsidóságtörténet kapcsolódási pontjaira. Az ünnepi kötet változatos és színvonalas írásai hűen reprezentálják Bodnár Erzsébet kutatói érdeklődését és nagyon intenzív téma-vezetői aktivitását. Nemcsak a szűk szakmai közönség számára biztosítanak tájékozódást, hanem a történelem, az érintett témák iránt érdeklődő szélesebb olvasóközönségnek is igazi élményt nyújtanak.

Miru György
történész
Debreceni Egyetem